

Ткаля Олена Вікторівна

Миколаївський інститут права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових

дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Для вирішення питань щодо визначення заходів запобігання злочинам значне теоретичне, практичне значення має вивчення віктимності неповнолітніх. Поведінка неповнолітнього потерпілого в багатьох життєвих ситуаціях, може бути приводом для створення ситуації, що провокують злочин. Завдання віктимологічного запобігання (профілактики) злочинів, які вчиняються проти неповнолітніх, можуть бути реалізовані лише за умови забезпечення належного правового захисту дітей державою. Тому проблема забезпечення та захисту прав неповнолітніх є однією з найголовніших.

Проблему віктимності неповнолітніх вивчали безліч вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Ю.М. Антонян, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, А.О. Джужа, В.Н. Дрьомін, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, С.С. Косенко, Н.В. Кулакова, Л.В. Левицька, В.І. Полубінський, Д.В. Рівман, В.О. Туляков та ін.

Запобігання злочинності, як зазначає С.О. Гаркавець – «це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно-небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загально-соціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання)» [1, с. 11]. Профілактика (від грец. - запобіжний), в свою чергу, є сукупністю попереджувальних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення нормального

стану, порядку. Але в міжнародному праві спеціальні нормативні акти щодо профілактики злочинів відсутні, існують лише проекти таких угод.

Аналіз визначень «попередження злочинності», «профілактика злочинності», «запобігання злочинності» дозволяє відзначити їх змістовну подібність. Однак окремі автори, навпаки, підкреслюють відмінність сенсу зазначених термінів. Наприклад, А. Ф. Зелінський, розмежовуючи терміни «запобігання» і «профілактика», під запобіганням визначає «перешкоджання здійсненню конкретного злочину, під профілактикою - усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину. Тобто, до профілактики слід віднести процес виявлення, усунення причин і умов злочинності, а до попередження - недопущення задумують і підготовлених злочинів» [3, с. 131].

Отже, профілактика віктимності неповнолітніх складається з комплексу державних та громадських заходів, що орієнтовані на зниження серед населення та окремих громадян ризиків стати жертвами злочинних посягань. Система такої профілактики, включає в себе загально-соціальний, спеціальний та індивідуальний рівні. Віктимологічна профілактика складається з пов'язаних між собою завдань. А саме, заходи соціальної віктимологічної профілактики (вплив на динаміку, структуру, причини злочинності у цілому), запобігання різним формам і видам віктимної поведінки (запобігання злочинів в окремих соціальних групах), індивідуальні заходи профілактики (запобігання віктимізації окремих осіб).

У профілактичній роботі з неповнолітніми велике значення мають заходи не правового характеру, а педагогічні, психологічні, медичні, оскільки це обумовлено специфікою потерпілих неповнолітнього віку. І тому важливою ланкою профілактики злочинних посягань щодо них є вивчення та дослідження віктимних рис неповнолітніх, проведення психокорекційної роботи з дітьми, спрямованої на усунення таких властивостей.

Зниження рівня віктимності дітей може бути забезпечено такими заходами з боку батьків та педагогів: з метою раннього виявлення відхилень забезпечити

догляд за нормальним розвитком дитини без психічних чи фізичних вад; формування культури спілкування як з дорослими так і з однолітками, а також правильне загальне та статеве виховання; прищеплення дитині навичок поведінки в критичних, нестандартних ситуаціях, у тому числі віктимогенних; а також правове виховання, освоєння основ правових знань.

Важливу роль у підвищенні віктимологічної грамотності неповнолітніх відіграють правоохоронні органи, передусім працівники ювенальної поліції. Вони мають у своєму розпорядженні багатий статистичний матеріал та достатній кадровий потенціал для розроблення науково обґрунтованих рекомендацій. Але, донести їх до широкого кола неповнолітніх не завжди можуть. Для реалізації цього завдання, як доречно відмічає Закалюк А, «потрібно налагодити активну агітаційно-роз'яснювальну роботу направлену на виявлення стандартних віктимогенних ситуацій, розробка рекомендацій щодо їх уникнення, розробка необхідної або бажаної поведінки підлітка, коли він потрапив у віктимогенну ситуацію» [2, с. 98].

Важливу роль у профілактиці злочинності щодо неповнолітніх відіграють заходи психологічного впливу. До них слід віднести формування довіри до правоохоронних органів. Формування у свідомості людей з дитинства правильного сприйняття функцій, виконуваних правоохоронними органами, дозволило б виявити значну кількість злочинів, що залишилися латентними, а отже, і потерпілих, що потребують різного роду допомоги. Слід звернути увагу на виховання профілактичної активності особи. Наприклад, роз'яснення неповнолітнім сутності необхідної оборони та її значення при попередженні злочинних посягань відносно як безпосередньо потерпілого, так і третіх осіб. Важливими також, на думку Литвинова О.М., є інформування про негативні наслідки порушення кримінально-правових заборон, а також про способи зниження віктимності, демонстрація позитивних результатів боротьби зі

злочинністю (показ відповідних сюжетів по телебаченню, звітування керівників у ЗМІ) [4, с. 34].

На формування особи неповнолітнього останнім часом великого значення набуває інформація, оскільки відчувається сутнісний вплив ЗМІ на формування протиправної та віктимної поведінки неповнолітніх. В останні роки в суспільстві поширюється вплив Інтернету, який дозволяє одержувати інформацію максимально швидко. Однак ця інформація має як позитивний так і негативний вплив.

Надзвичайно корисним у попередженні злочинів, учинених стосовно неповнолітніх, є просвітницька робота з батьками, які, по-перше, краще за інших знають своїх дітей, їх переваги та недоліки; по-друге, можуть здійснювати найефективніший вплив.

Важлива роль у віктимологічній профілактиці належить правовому вихованню. Воно дозволяє активно впливати на формування правових поглядів та установок особи, що допомагає неповнолітньому правильно оцінювати як свої дії, так і дії інших осіб, уможливорює вибір адекватної поведінки в конкретних життєвих ситуаціях, у тому числі тоді, коли в підлітка виникає реальна загроза стати безпосереднім об'єктом злочинного посягання. Правове виховання має здійснюватися з урахуванням типових особливостей поведінки в підлітковому середовищі, що можуть стати за певних ситуацій причиною вчинення злочинних посягань. Насамперед, необхідно акцентувати увагу на найбільш розповсюджені життєві ситуації, що виникають у сфері міжособистісного спілкування в середовищі однолітків; особливостях неформальних відносин з дорослими; вибору варіанта поведінки при антисуспільних проявах з боку інших осіб.

Відповідно до вище зазначеного, систему заходів вітимологічної профілактики підрозділяють на такі взаємозалежні підсистеми: загально-соціальні і спеціально-кримінологічні, а також індивідуальні запобігання (у межах загально-соціальних і спеціально-кримінологічних заходів).

Потребують глибокого вивчення правові, кримінологічні, соціально-психологічні та організаційно-тактичні питання охорони неповнолітніх від злочинних посягань. Але нажаль профілактика, боротьба з цими злочинами, ведеться без належної наступальності і полягає переважно у розслідуванні злочинів. А це в свою чергу породжує їх повторність, а інколи і багатоепізодність, а причини та умови, що сприяють таким посяганням, залишаються без уваги правоохоронних органів.

Отже, створення ефективної та надійної системи віктимологічного запобігання злочинності неповнолітніх допоможе розв'язати багато суспільних проблем, насамперед знизити рівень рецидиву та злочинності в цілому. Необхідною є систематизація заходів щодо захисту неповнолітніх від злочинних посягань, створення правових основ для здійснення віктимологічної профілактики. Але слід обов'язково враховувати її загальновікові властивості, які у низці випадків визначають нерівнозначну поведінку за тих чи інших обставин. Особливості віктимологічної профілактики серед неповнолітніх впливають зі специфіки самого об'єкта. Основними суб'єктами віктимологічної профілактики для них є такі інститути соціалізації, як сім'я і школа.

Список використаної літератури:

1. Гаркавець С. О. Віктимологія : [навч. посібник] / С.О. Гаркавець. - Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2006. - 116 с.
2. Закалюк А. Курс сучасної української кримінології: у 3 кн.. / А. Закалюк. Кн. 3 : Практична кримінологія. — К. : Ін Юре, 2007. — 320с.
3. Зелинский А.Ф. Криминология: учеб. пособие / А.Ф. Зелинский. - Х. : Рубикон, 2000. - С. 131-132
4. Литвинов О.М. Віктимізація в структурі механізму протидії злочинності / О.М. Литвинов // Право і безпека. – 2010. – № 4. – С. 34-38